

Samisk sykepleier- utdanning: Målet er å utdanne kulturelt trygge sykepleiere

Det har vært lite oppmerksomhet på samiske perspektiver i norsk sykepleierutdanning. Den samiske sykepleierutdanningen skal utdanne sykepleiere som gjør samiske pasienter trygge.

Linda Okstad

Assisterende instituttleder

Institutt for helse- og omsorgsfag, UiT Norges arktiske universitet

Nina Emaus

Instituttleder

Institutt for helse- og omsorgsfag, UiT Norges arktiske universitet

Anne Britt Klemetsen Hætta

Instituttleder

Giela, duoji, boazodoalu ja servodatdieh, Sámi allaskuvla

Grete Mehus

Førsteamanuensis

Institutt for helse- og omsorgsfag, UiT Norges arktiske universitet

---

Sykepleierutdanning

Undervisning

Kultur

Samisk

Urfolk

Sykepleien 2021 109 (82754) (e-82754)

DOI: 10.4220/Sykepleiens.2021.82754

Arbeidet med en samisk sykepleierutdanning har pågått i samarbeid mellom Sámi allaskuvla (Samisk høgskole) og UiT Norges arktiske universitet siden 2015. Utviklingen av utdanningen har støtte i internasjonale konvensjoner og avtaler om urfolks rettigheter samt nasjonal lovgivning. Prosessen med å utvikle nasjonale retningslinjer for profesjonsutdanninger innenfor helsefagene satte de samiske perspektivene og rettighetene på dagsordenen og beredte grunnen for en samisk sykepleierutdanning.

Studier som er utført i nordsamiske områder i Finnmark, viser at den norske helsetjenesten kan være en utfordring for samiskspråklige pasienter når de har behov for helsehjelp.

Språklige og kulturelle barrierer oppstår mellom pasientene og pleierne. Pleierne oppfatter ikke nødvendigvis dette som et like stort problem som pasientene (1, 2).

Én studie påpeker at noen pasienter føler at det er vanskelig å snakke med terapeuter om sin psykiske helse i små samfunn der «alle kjenner alle», og at samisk språk derfor ikke nødvendigvis er å foretrekke i samtalene med terapeutene (3).

For at de samiske pasientene skal oppleve at de blir ivaretatt og får kulturelt tilpassede helsetjenester på sitt eget morsmål, er det viktig at behovene som blir kommunisert fra samiske pasienters ståsted, blir kjent og tas på alvor både i helsefaglig utdanning og i helsetjenesten.

Samiske pasienter i alle aldre skal slippe å bekymre seg over om de klarer å formidle sine symptomer på en måte som er tydelig og tilstrekkelig nok til at helsepersonell som sykepleiere og leger skal forstå og kunne gi riktig hjelp (2).

Utdanningen er et samarbeidsprosjekt

Arbeidet med å opprette og utvikle en samisk sykepleierutdanning har pågått i samarbeid mellom Sámi allaskuvla (Samisk høgskole) og UiT Norges arktiske universitet (UiT) siden 2015. Sámi allaskuvla, som ble etablert i 1989, gjennomfører alle utdanningene sine med studieplaner på samisk og med samiske faglige perspektiver.

Sykepleierutdanning på nordsamisk med vekt på samisk kultur har vært gjennomført to ganger tidligere på Sámi allaskuvla, i regi av Høgskolen i Finnmark i 1995 og 1998, samt én gang i Lakselv.

Profesjonsutdanningene som drives av Sámi allaskuvla, har en egen samisk forskrift eller rammeplan, som barnehagelærerutdanning og grunnskolelærerutdanning. Arbeids- og forskningspråket er nordsamisk.

Det er i denne sammenhengen verdt å merke seg at både grunnskolelærer- og barnehagelærerutdanningene har hatt samisk rammeplan siden 2010 og 2013. Utdanningene har vært etablert ved Sámi allaskuvla over flere år og har en selvstendig akkreditering.

Sámi allaskuvla etablerte en prosjektstilling

Institutt for helse- og omsorgsfag ved UiT har over tid arbeidet med å opprette et bachelorprogram i sykepleie på Sámi allaskuvla. Instituttet har utarbeidet flere søknader om eksterne midler for både forprosjekt og etablering av selve utdanningsløpet.

I 2018 ble UiT tildelt 25 fullfinansierte studieplasser i revidert nasjonalbudsjett på eksisterende nasjonale retningslinjer for bachelor i sykepleie.

I den samme tildelingen fikk Sámi allaskuvla midler til å etablere en prosjektstilling for å støtte opp om arbeidet med å utarbeide en samisk sykepleierutdanning. Samarbeidet mellom de to utdanningsinstitusjonene er på denne måten en del av finansieringen av studieplassene.

Bakgrunnen for samisk sykepleierutdanning

Samene har eksistert som et folk med eget språk, egne næringstilpasninger og tradisjoner lenge før etableringen av nasjonalstatene. Etter grenseoppgangen i 1751 ble samene ett folk med bosettingsområder i fire land: Norge, Sverige, Finland og Russland.

Samene har status som urfolk. Urfolk defineres som «folk som har bodd i et område før nasjonalstatene ble etablert og/eller området ble kolonisert, og den samiske delen av befolkningen er dermed et urfolk» (4).

Samenes status som urfolk er forankret gjennom Norges ratifisering av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater i 1990 (4). ILO-konvensjonen anerkjenner behovet for å bevare og utvikle identitet, språk, kultur og religion.

Konvensjonen inneholder bestemmelser om blant annet landrettigheter, arbeidsliv, opplæring og ikke minst viktige rettigheter om trygd og helse (4).

«Samene som urfolk har rett til en helsetjeneste som bygger på deres eget språk og kulturbakgrunn.»

Ifølge ILO-konvensjonen (4) skal helsetjenester til urbefolkninger så langt det er mulig være forankret i lokalmiljøet. Det innebærer at samene som urfolk har rett til en helsetjeneste som bygger på deres eget språk og kulturbakgrunn.

Konvensjonen slår fast at helsetjenesten skal planlegges og administreres i samarbeid med urbefolkningen, og deriblant ta hensyn til både sosiale og kulturelle forhold som preger urfolkets samfunnsliv.

ILO-konvensjonen krever også at tradisjonelle behandlingspraksiser og forebyggende metoder skal ivaretas (4).

Utdanningstilbud skal møte urbefolkningens behov

Urfolksrettigheter innebærer også at samene har rett til utdanningstilbud som er særlig utviklet for å møte urbefolkningens behov basert på deres eget språk, kultur og historie (4, del VI).

Helse- og omsorgstjenesteloven og pasient- og brukerrettighetsloven fastslår samenes rettigheter som brukere av helsetjenester (5, 6). Det er eksplisitt slått fast at «informasjon som formidles til den enkelte pasient eller bruker, være tilpasset mottakerens individuelle forutsetninger, som alder, modenhet, erfaring og kultur- og språkbakgrunn» (6).

I 1995 ble «Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge» (7) utarbeidet av et utvalg oppnevnt av Sosial- og helsedepartementet.

Samer har rett til en samisk helsetjeneste

Tidlig på 2000-tallet fulgte regjeringen opp med en ny handlingsplan som bygget på planen fra 1995.

Handlingsplanen tar utgangspunkt i de grunnleggende urbefolkningsrettighetene samene innehar som følge av ILO-konvensjon nr. 169.

Handlingsplanen 2002–2005 fastslår nok en gang at samene har rett til en samisk helsetjeneste. Dette utløser en plikt fra myndighetene til å legge til rette for en slik helsetjeneste (8).

Det overordnede målet med handlingsplanen er å sørge for likeverdige helse- og sosialtjenester for den samiske befolkningen.

«Helsetjenesten til den samiske befolkningen må innebære kompetanse hos helsepersonell som bygger på både samisk språk og kultur.»

Utvalget som utarbeidet planen, slo allerede den gangen fast at helsetjenesten til den samiske befolkningen må innebære kompetanse hos helsepersonell som bygger på både samisk språk og kultur.

Sametinget fikk i oppdrag å være pådriver for prosessen samt en formidler til departementene og regjeringen. Sametinget ble dermed en premissleverandør for arbeidet med en helsetjeneste for urbefolkningen (7, 8).

Helsetjenesten skal være kulturelt trygg for pasienter

Blix (9) har gjort en kunnskapsoppsummering som omhandler helse- og omsorgstjenester til den samiske befolkningen i dag.

Allerede i 1997 presiserte Kvernmo (10) nødvendigheten av å starte arbeidet med å utvikle og etablere en samisk helsetjeneste som ivaretar behovene til den samiske pasienten. I dag kan helsetjenesten oppleves som kulturelt trygg for de samiske pasientene.

«Kulturelt trygg sykepleie» (*culturally safe nursing*) er et begrep som har sin opprinnelse i New Zealand (11). Det teoretiske grunnlaget for begrepet kulturelt trygg sykepleie ble formulert som et konsept for sykepleieutøvelse av to Māori-sykepleiere.

De oppfattet de etablerte sykepleierutdanningene som kolonialistiske i fremstillingen av synet på sykdommer, helse og helseutfordringer hos Māori-folket. I tillegg manglet helsepersonell refleksjoner rundt kolonialiseringssprosessene.

Derfor ble kulturelt trygg sykepleie etablert som konsept og rammeplanfestet i sykepleierutdanningene i New Zealand og noe senere i Australia (11–13).

Begrepet kulturell trygghet strekker seg forbi begreper vi er mer kjent med, som kultursensitivitet og kulturkompetanse.

Kulturelt trygg sykepleie innebærer at sykepleierne gjennomgår en refleksjonsprosess over hvem de er som sykepleiere med maktposisjon, og hvem de er som medmenneske i møte med den andre.

Sykepleiere må følge etiske retningslinjer

I områder som er kolonialisert, vil alle ha erfaringer med assimileringsspolitikkens konsekvenser, enten som representant fra minoriteten eller majoriteten (14).

Hvilke tanker en har om kolonialisering, assimileringssprosesser og undertrykking av minoriteter generelt og globalt, er viktig å reflektere over som sykepleier.

Det internasjonale sykepleierforbundets (ICN) etiske retningslinjer stadfester hvilke holdninger sykepleiere skal ha. Det er et godt grunnlag for selvrefleksjon (15).

«Nesten ingen av de norske sykepleierutdanningene ivaretar samiske perspektiver i utdanningen.»

Grunnlaget for kulturelt trygg sykepleie til samiske pasienter skal være fundamentert i en dypere forståelse av urfolks historie, behov og livsførsel med bakgrunn i kunnskap om og forståelse for traumatiske hendelser som tidligere generasjoner har gjennomgått (14).

Det burde vært fundamentert i alle sykepleierutdanninger i Norge. Pasientenes opplevelse og vurdering av om helsehjelpen de mottar, er kulturelt trygg, er av den største betydning og må evalueres ut fra pasientenes perspektiv (16).

I norsk sykepleierutdanning har det frem til nå vært lite oppmerksomhet på samiske perspektiver. En studie basert på studieplaner og litteraturlister fra 25 av 26 sykepleierutdanninger i Norge i 2014 viser at nesten ingen av de norske sykepleierutdanningene ivaretar samiske perspektiver i utdanningen (17). Det er tankevekkende.

Stadfestelsen i RETHOS-prosessen var viktig

I 2018 etablerte Sámi allaskuvla en arbeidsgruppe for å utrede behovet for og rekrutteringsgrunnlaget til en samisk sykepleierutdanning (18). Arbeidsgruppens rapport førte til viktig oppmerksomhet om rettigheter og behov knyttet til samiske pasienter og samisk helsetjeneste.

I samme tidsrom var den viktige prosessen om nye nasjonale retningslinjer for sykepleierutdanning (RETHOS) i gang (19). Gjennom RETHOS-prosessen stilte Kunnskapsdepartementet krav om at samiske rettigheter og læringsutbytter knyttet til Norges urbefolkning skulle stadfestes mer eksplisitt enn tidligere.

Stadfestelsen i RETHOS-prosessen ble en viktig anerkjennelse av den samiske befolkningens behov for samiske helsetjenester.

Samisk sykepleierutdanning skal uteksaminere sykepleiere som skal ivareta pasienten ut fra samisk språk og kultur. Utdanningen som ble igangsatt i januar i år, legger særlig vekt på samiske kultur-, samfunns- og helseforhold og urfolkskompetanse generelt. Et hovedmål er å utdanne reflekterte sykepleiere som er kulturelt trygge i møte med pasienter og befolkningen.

Studieplanen må være på samisk

En egen samisk retningslinje skal utarbeides i år (20). Det er viktig å understreke at en samisk sykepleierutdanning som bygger på en egen samisk retningslinje, skal i sin helhet være basert på retningslinje for sykepleierutdanning, som allerede er utarbeidet gjennom RETHOS-prosessen.

Den skal i tillegg ha forsterkede læringsutbytter som eksplisitt ivaretar de samiske perspektivene for å sikre at de ikke på noe tidspunkt kan velges bort.

På sikt er det ønskelig at opptakskravet også blir i henhold til Sámi allaskuvlas innarbeidede opptakskrav for samisk språkkompetanse, altså at studentene må beherske samisk språk for å følge undervisningen, i tillegg til de øvrige nasjonale opptakskravene til sykepleierutdanning.

«Et samisk fagmiljø innenfor sykepleievitenskapen må få anledning til å vokse.»

Slik vil en kunne sikre at også arbeidsspråket blir samisk. Det vil fullt ut anerkjenne at utdanningen er samisk, og foregår på samisk språk i samiske områder.

Studieplanen, som skal være det styrende verktøyet i en samisk sykepleierutdanning, må også være på samisk språk. Det vil være sentralt at studieprogrammet skal foregå på samisk med samiske lærere så langt det er mulig i en oppbyggings- og utviklingsfase.

Å utvikle et samisk miljø for vitenskapelig ansatte med samisk språk- og kulturbakgrunn vil ta tid. Et samisk fagmiljø innenfor sykepleievitenskapen må få anledning til å vokse.

Konklusjon

Den overordnede målsettingen med en samisk sykepleierutdanning er et utdanningsprogram som er helt på høyde med ordinær norsk eller annen europeisk sykepleierutdanning som fører til norsk autorisasjon.

Å tildele autorisasjon betinger at alle nasjonale og internasjonale krav til sykepleierutdanningen overholdes, og at sluttkompetansen hos kandidater som uteksamineres, er tilsvarende den ordinære sykepleierutdanningen.

UiT og SA har en felles oppfatning om at å etablere en samisk sykepleierutdanning er et nødvendig tilsvarende på både internasjonale og nasjonale føringer for en kulturelt trygg og språklig betinget helsetjeneste for Norges urbefolkning.

Referanser

1. Mehus G, Bongo BA, Engnes JI, Moffitt P. Exploring why and how encounters with the Norwegian healthcare system can be considered culturally unsafe by North-Sami speaking patients and relatives: a qualitative study based on 11 interviews. *International Journal of Circumpolar Health*. 2019;78(1):1612703. DOI: [10.1080/22423982.2019.1612703](https://doi.org/10.1080/22423982.2019.1612703)
2. Mehus G, Bongo Andersdatter B, Moffitt P. Important factors when communicating with sami patients about health, illness and care issues. *Nordisk sygeplejeforskning*. 2018;8(4):288–301. DOI: [10.18261/issn1892-2686-2018-04-04](https://doi.org/10.18261/issn1892-2686-2018-04-04)
3. Dagsvold I, Møllersen S, Stordahl V. What can we talk about, in which language, in what way and with whom? Sami patients' experiences of language choice and cultural norms in mental health treatment. *International Journal of Circumpolar Health*. 2015;74(1):26952. DOI: [10.3402/ijch.v74.26952](https://doi.org/10.3402/ijch.v74.26952)
4. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Kommunal- og moderniseringsdepartementet; 1990.
5. Lov 24. juni 2011 nr. 30 om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven). Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-30> (nedlastet 06.11.2020).
6. Lov 02. juli 1999 om pasient- og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven) Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-63> (nedlastet 09.11.2020).
7. NOU 1995: 6. Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning; 1995.
8. Helse- og omsorgsdepartementet. Mangfold og likeverd – regjeringens handlingsplan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge 2002–2005. Oslo: Sosial- og helsedepartementet; 2001.

9. Blix BH. Helse- og omsorgstjenester til den samiske befolkningen i Norge. Omsorgsbiblioteket. Tilgjengelig fra: <https://omsorgsforskning.brage.unit.no/omsorgsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/2412229/Helse-%20og%20omsorgstjenester%20til%20den%20Samiske%20befolkningen.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (nedlastet 09.11.2020).
10. Kvernmo S. Developing sami health services – a medical and cultural challenge. I: Gaski H, red. Sami culture in a new era. Karasjok: Davvi Girji; 1997.
11. Papps E, Ramdsen I. Cultural safety in nursing: The New Zealand experience. *Int J Qual Health Care*. 1996;8(5):491–7. DOI: [10.1093/intqhc/8.5.491](https://doi.org/10.1093/intqhc/8.5.491)
12. Arieli D, Friedman VJ, Hirschfeld MJ. Challenges on the path to cultural safety in nursing education. *Int Nurs Rev*. 2012;59(2):187–93. DOI: [10.1111/j.1466-7657.2012.00982.x](https://doi.org/10.1111/j.1466-7657.2012.00982.x)
13. Stout MD, Downey B. Nursing, indigenous peoples and cultural safety: So what? Now what? *Contemp Nurse*. 2006;22(2):327–32. DOI: [10.5172/conu.2006.22.2.327](https://doi.org/10.5172/conu.2006.22.2.327)
14. Minde H. Assimilation of the sami-implementation and consequences. *Acta Borealia*. 2003;20(2):25. DOI: [10.1080/08003830310002877](https://doi.org/10.1080/08003830310002877)
15. International Council of Nurses. The ICN Code of ethics for nurses. Sveits: International Council of Nurses; 2012. Tilgjengelig fra: <https://www.nsf.no/Content/113948/icn> (nedlastet 09.11.2020).
16. Curtis E, Jones R, Tipene-Leach D, Walker C, Loring B, Paine SJ, et al. Why cultural safety rather than cultural competency is required to achieve health equity: a literature review and recommended definition. *Int J Equity Health*. 2019;18(1):174. DOI: [10.1186/s12939-019-1082-3](https://doi.org/10.1186/s12939-019-1082-3)
17. Eriksen L, Bongo BA, Mehus G. Indigenous peoples perspectives in education. Nurse education in Norway is without knowledge about indigenous peoples? *Nordisk sygeplejeforskning*. 2017;7(3):239–49.

18. Andersen A, Bongo BA, Eira JB, Johnsen K. Grunnlag for samisk sykepleierutdanning: Samisk høgskoles faglige, økonomiske og infrastrukturelle grunnlag for å kunne tilby samisk sykepleierutdanning. Kautokeino: Sámi allaskuvla; 2019. Tilgjengelig fra: <https://docplayer.me/68533196-Grunnlag-for-samisk-sykepleierutdanning.html> (nedlastet 09.11.2020).

19. Kunnskapsdepartementet. RETHOS: Fremdriftsplan. Oslo: Kunnskapsdepartementet; 2020. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/utdanning/hoyere-utdanning/utvikling-av-nasjonale-retningslinjer-for-helse--og-sosialfagutdanningene/fremdriftsplan/id2569508/> (nedlastet 09.11.2020).

20. Kunnskapsdepartementet. Skal sikre at samiske sykepleierutdanning er spesialtilpasset samiske pasienter. Oslo: Kunnskapsdepartementet; 2020. Pressemelding nr. 20-23.